

ИНТЕЛЕКТУАЛНО ВЪЗПИТАНИЕ

Умният обича да се учи, а глупакът – да поучава.
А. П. Чехов

*Искаш ли да бъдеш умен, научи се да питаш разумно, да слушаш
внимателно, да отговаряш спокойно и да преставаш да говориш,
когато няма повече какво да кажеш.*
Й. Лаватер

1. Актуалност на проблема.

Съвременното общество се развива в една неимоверно динамична среда, в която оцеляването и напредъкът в личен и социален план зависят твърде много от качествата и достойнствата на интелекта, от психическия потенциал и устойчивост. Интелектуалната култура става все по-важен фактор за успешна реализация в условията на интензивен информационен поток, компютъризация и модерни технологии в производството. Глобалните и локални, често силно комплицирани, проблеми на човечеството от новото хилядолетие изискват гъвкав ум и способност за намиране на изход от конфликтни ситуации. Животът налага на хората нуждата от все по-широк познавателен кръгзор и все по-активна интелектуална дейност.

Всичко това предполага нови и съвременни изисквания към целите, задачите, съдържанието и организацията на интелектуалното възпитание, както в образователните институции, така и в останалите социални сфери – семейство, приятелски кръг, извънучилищна дейност и т.н.

2. Историческо развитие на идеята за интелектуално възпитание.

Хората са обръщали внимание на интелектуалното развитие и възпитание още в древни времена. Доказателство за това е богатството от народни мъдрости в различните култури по света, предавани от поколение на поколение, както и сентенциите, концепциите и теориите на древните философи, запазени в историческото наследство на обществото. Развитието на човечеството е огледало на развитието на неговите интелектуални заложи и способности.

През периода на *античността* е процъфтявала културата на източните народи, пренесена впоследствие е Древна Гърция и Рим. Това са времена на развито кастово общество, в което децата на привилегированите прослойки (аристокрация, робовладелска върхушка) са се облагодетелствали с най-качествената интелектуална подготовка като бъдещи управници на държавата – положение, изискващо ред компетенции (грамотност, класически и чужди езици, знания в различни научни и социални области, познаване на държавното устройство, йерархична структура, закони, етикеция и т.н.). Същевременно толерантността не е била на почит в онези времена и затова децата на елита са били възпитавани в снизходително отношение към по-нисшестоящите и

презрение към робите. Затова и педагогиката като институционална наука се е прилагала главно в аристократичните среди, а сред простолудието са били разпространени възпитателните разбирания от народните културни традиции. Така училището в началния етап на своето възникване било резултат от класовата диференциация на обществото и съответно приоритет на господстващата каста.

Постепенното обособяване на науките и отделянето им от общото лоно на философията обусловило оформянето на научната основа за различните учебни дисциплини, тяхното съдържание и възпитателния потенциал, който трябвало да се вгражда в ценностната система на личността. По такъв начин се диференцирала и сферата на умственото възпитание, на неговото съдържание, цели, задачи, методи и похвати.

Известен е афоризмът на древнокитайския философ *Конфуций* (6–5 в. пр.н.е.), чиито идеи са залегнали в многовековната китайска културно-образователна традиция: „Три пътя водят към знанието: пътят на размишлението – това е най-благородният път, пътят на подражанието – това е най-лекият път, и пътят на опита – това е най-горчивият път“. В неговото учение има много интересни идеи за проявите и последствията от невежеството и мъдростта, като например: „Безумният се оплаква, че хората не го познават, а мъдрецът – че не познава хората“.

Древногръцкият мислител *Сократ* (5–4 в. пр.н.е.) е изказал крилатата фраза „Познай себе си!“, цитирана и до днес от учени, психолози и философи. Себепознанието според Сократ стои в основата на всяко друго знание за света и неговите обекти и явления, тъй като според него висшата цел на знанието е усвояването на изкуството да се живее. Сократ въвел в световната наука т.нар. *евристична* (още *майевтична*, или *Сократова*) *беседа*, която по същество е диалектичен метод за изследване на понятията в четири стъпки: ирония, майевтика, индукция, определение.

Аристотел (4 в. пр.н.е.), древногръцкият философ, проповядващ теорията за възпитание на свободните граждани, счита, че възпитанието е задължение и отговорност на държавата. Той разделя възпитанието на физическо, нравствено и умствено в съответствие с трите аспекта на душата в неговото учение: растителна душа (хранене, размножаване), животинска (усещания, желания) и разумна (мислене). Аристотел се счита за основоположник на *логиката* като наука чрез своята *теория за формално-валидното умозаключение*, изложена в съчинението му „Първа аналитика“.

Римският оратор *Марк Фабий Квинтилиан* (1 в. от н.е.), открил държавно училище по красноречие, посветил живота си на *реториката* като изкуство, на развиването на речта и произношението от най-ранна възраст. Според него трябва да се набляга на *осмислянето* при четене, на подбора на подходящи четива, както и да се редуват интелектуалните занимания с труд и почивка – *хигиена на душата*.

През *Средновековието* умственото възпитание било подчинено на схоластиката – християнска философска школа, търсеща взаимовръзка между вярата и знанието. Изтъкнат представител на схоластичната философия е *Тома Аквински* (13 в.), чието най-известно произведение е „*Summa Theologiae*“ („Комплексна теология“). Тома Аквински счита, че общите понятия (*универсалии*)

съществуват независимо от опита и познанието на човека, но все пак са постижими посредством разума.

Епохата на **Ренесанса** бележи постепенното оттегляне от схоластиката и навлизането на нова концепция във възпитанието: идеите на *хуманизма*, поставящи във фокуса на възпитанието човека и човеколюбието като водещ нравствен принцип. Възникването на хуманизма като философско направление е предпоставка за възраждането на светското образование и на античната идея за хармонично развитие на личността. Пионери на хуманистичното възпитание са Франсоа Рабле, Еразъм Ротердамски, Джон Колет, Томас Мор, Мишел Монтен, Ж. Ж. Русо и др. Ренесансът е епоха на възраждане на античните идеали и натурфилософията, на великите географски открития, на разширяване на познавателния кръгзор, на реформаторски църковни движения. Полагат се основите на съвременните точни науки и технически достижения (хелиоцентричният модел на света на Коперник, първата печатна преса на Гутенберг, навигационните таблици на Региомонтанус и пр.).

Разочарованието от възможностите на хуманистичния идеал да създаде един по-добър свят, разрушителните войни в Европа и колониалните стремежи на Великобритания и Испания са предпоставка за възникването на **класицизма** през 17 век във Франция като интерес към класическите творби от античността, служещи за изобличаване на пороците в обществото и поставяне на категоричен образец за подражание. Типичен представител на класицизма е *Рене Декарт* (1596–1650) – философ, математик и физик, автор на крилатата фраза „Мисля, следователно съществувам“. Декарт е представител на дуалистичната философия и на рационализма, което му дава възможност за научен принос както в материалистичната физика, така и в идеалистическата психология. Той се счита за един от създателите на класическата механика, аналитичната геометрия и математическия анализ. Известен е със своята *Декартова координатна система* и с издигането на рационалистичната дедукция като когнитивен метод.

Епохата на **Просвещението** (края на 17 в. – 19 в.) се характеризира с процъфтяване на *науката* (Исак Нютон и неговите закони на механиката) и *философията на емпиризма* (Джон Лок, Томас Хобс, Дейвид Хюм). Джон Лок виждал душата на детето като „*tabula rasa*“, т.е. „чиста дъска“, върху която се пишат познанията от придобития опит. Неговият принос във възпитанието е идеята за „джентълмена“, т.е. благородния, културен, възпитан и изискан човек. Според Лок възпитанието на джентълмена има три аспекта: физическо, умствено и нравствено възпитание, като умственото следва да започне с обучение по родния език, френски и латински, а впоследствие – география, история и аритметика.

Родоначалникът на съвременната педагогика, чешкият мислител и общественик *Ян Амос Коменски* (1592–1670), оставя ярка следа в развитието на интелектуалното възпитание. В своята „Велика дидактика“ той задава *основните дидактични принципи*, валидни и до днес в сферата на умственото възпитание: *нагледност, активност, последователност, трайно овладяване на знанията, индивидуален подход, природосъобразност*. Коменски класифицира децата според тяхната любознателност, възприемчивост и интелигентност, разграничавайки шест типа; освен това обособява четири възрастови периода в детското развитие.

Имануел Кант, немски философ от 18 в., е представител на късното Просвещение. Той е привърженик на *трансценденталния идеализъм*, според който идеите са вродени (изначални), но постижими като познание от човека чрез компонентите на човешката разумност: сетивност, разсъдък и разум. Най-известните съчинения на Кант са „Критика на чистия разум“ и „Критика на способността за съждение“.

Й. Х. Песталоци (1746–1827), швейцарски хуманист и педагог, последовател на идеите на Русо, определя три фундаментални сили в основата на умственото възпитание: силата за произнасяне на звуковете (дума, реч), сетивната сила на представите (образ, форма) и надсетивната сила на представите (единица, число).

В *новата и най-нова история* на умственото възпитание съществен принос има швейцарският психолог, философ, логик и биолог *Жан Пиаже* (1896–1980), разработил съвременната *теория за когнитивното развитие*. Според него, в онтогенезата на мисленето и езика, детето се движи от миражното въображение, през постепенното отмиране на инфантилния егоцентризъм, към логическото мислене и социализираното общуване, преминавайки през четири стадия: сензомоторен, предоперационален, конкретно-операционален и формално-операционален.

В светлината на съвременните концепции за намиране на *допирни точки между науката и духовността* и вследствие на вече доказаните теории на *квантовата физика*, разкриващи *приоритетната роля на съзнанието над материята*, през последните десетилетия на 20 век добиха популярност редица практически системи за развитие на парасихичните способности на човека, намиращи приложение в неговото ежедневие. Вече широко се говори за *положителното мислене* като решаващ фактор на успеха, за *съзнателна визуализация* с цел постигане на определени резултати в реалния живот, за силата на *релаксацията* и *медитацията* за достигане на вътрешен покой и яснота на ума. Творческият потенциал на позитивното отношение към битието е изразен в крилатата мисъл на американския писател Ричард Бах: „Променим ли мисленето си, и светът около нас се променя“.

Краткият преглед на развитието на идеята за интелектуално възпитание задава само ориентири за неговото изследване, тъй като това е многопластова сфера с разнолики направления. И все пак, тя ни води към съвременните концепции за възпитание на човешкия интелект, изразени лаконично с думите на американския изобретател Томас Едисон (1847–1931): „Най-важната задача на цивилизацията е да научи човека да мисли“. Докато образователно-възпитателните похвати от 19 в. и началото на 20 в. наблягат на възприемане, запаметяване, осмисляне и репродуктивно приложение на *знания*, то интелектуалното възпитание на 21 век е насочено предимно към висока *култура на мисленето и разбирането*, към нестандартно и активно мислене, към развиване на умения за *творческо приложение на знанията в нови и проблемни ситуации*.

3. Основни понятия, свързани с интелектуалното възпитание.

Извадка от *Съвременен тълковен речник* [2]:

- **Ум:** „1. Способност на човека да разсъждава, да познава, да помни; интелект, разум. *Остър ум*. 2. Такава способност, развита във висока степен. *Голям ум*. *Блестящ ум*. 3. *Прен.* Човек с развита способност да мисли, познава. 4. *Прен. Разг.* Съвет, наставление. *Научавам го на ум*. *Давам ум*“.

- **Умствен:** „Който се отнася до ум. *Умствен труд*. *Умствена умора*“.

- **Интелект:** „Способности за мислене, равнище на умствено развитие на човека“.

- **Интелектуален:** „1. Който се отнася до интелект. *Интелектуално развитие*. 2. Който е предназначен за читател или зрител с високо развит интелект. *Интелектуална литература*. 3. Който е с високо развит интелект. *Интелектуален тип хора*“.

- **Находчив:** „Който лесно намира изход от трудно положение; съобразителен“.

- **Съобразявам:** „1. Вземам под внимание някакви обстоятелства; пресмятам, преценявам. 2. Досещам се, разбирам“.

- **Разбирам:** „1. *Какво/кого*. Разяснявам си, проумявам смисъла, значението на нещо. 2. Отгатвам, досещам се, предугаждам. 3. *Разг.* (От какво?) Притежавам познания, опит, вкус. 4. (Кого?) Съчувствам на някого, осмислям поведението му. 5. Владее, зная. 6. *Разг.* Усещам, долавям“.

- **Възприемам:** „1. (Какво/кого?) Получавам впечатление, усещане, информация чрез сетивата си. *Възприемам околния свят*. 2. Разбирам и усвоявам. *Трудно възприема*. 3. (Какво?) Приемам, получавам и усвоявам. *Той възприел неговото гледище и го доразвил*“.

- **Интелигентен:** „1. Който е с високи интелектуални способности; умен, схватлив. 2. Който е образован, културен“.

- **Интелигенция:** „Хора, които професионално се занимават с умствен, обикн. творчески труд и образуват обществена прослойка“.

- **Интелигент:** „Човек, който принадлежи към интелигенцията“.

- **Знание:** „1. *Само мн.* Съвкупност от факти от една област, които едно лице е усвоило. 2. *Само ед.* Науката като цяло; познание“.

- **Мислене:** „1. Процес на поява на мисли. Образно мислене. 2. Способност на човека да разсъждава, като пресъздава действителността в представи, понятия и съждения“.

- **Логика:** „1. *Спец.* Наука за законите и формите на мисленето. 2. Ход и последователност на разсъжденията; свързаност, обусловеност. 3. Учебна дисциплина, както и учебник за нея“.

- **Памет:** „Способност да се запазва и възпроизвежда при необходимост някакво знание или впечатление“.
- **Внимание:** „Съсредоточеност на мисълта, зрението и/или слуха върху предмет, явление, действие“.
- **Въображение:** „Способност за изграждане на мислени представи, образи; фантазия“.

4. Същност, етапи, цел и задачи на интелектуалното възпитание и връзката му с останалите аспекти в теорията на възпитанието.

При определяне същността на интелектуалното възпитание, първо следва да бъде разгледано разнообразието от понятия и техните варианти, стоящи в основата на този термин.

В научната литература се срещат два варианта: *умствено възпитание* и *интелектуално възпитание*. Част от авторите поставят знак за равенство между двете словосъчетания, а други намират разлика в техния обхват.

Но преди да разгледаме двойката термини, е необходимо да намерим интерпретация на понятията, стоящи в тяхната основа: „ум“, „интелект“, „интелигентност“.

Редица български изследователи (Л. Димитров, Д. Василев, Ж. Атанасов), считат, че „ум“ и „интелект“, а оттам и *умствено възпитание* и *интелектуално възпитание*, се препокриват като понятия, изразяващи способността за мислене, разсъждение, запаметяване, опознаване на обектите и явленията (съответно формирането на тази способност в процеса на възпитание). Те приемат думата „ум“ за славянското съответствие на латинската дума *intellectus* (т.е. възприемане, разбиране). Други (Г. Ценов, Т. Ангелов) виждат интелектуалното възпитание като по-обширно понятие, включващо в себе си „способността за познавателна активност, за познавателна, научна и всякаква друга ориентация, умствените способности и възможности, творческата съзидателна активност“. Те са на мнение, че „интелектът на всяка личност отразява способността ѝ за приспособяване към нови мисловни задачи“ [17, 105]. Така те се доближават до позицията на Ж. Пиаже, според когото интелектът е „гъвкаво и едновременно устойчиво структурно равновесие на поведението“ [14, 15].

Интелигентността, от своя страна, се разбира като високо равнище на интелектуалните способности, образование и култура, като комплекс от различни типове интелигентност. Именно последната концепция е разработена през последните две десетилетия на 20 век от Хауърд Гарднър в неговата *теория за множествената интелигентност*, или още *модуларен подход*. Според него има девет типа интелигентност, които си взаимодействат в човешката дейност: *лингвистична, логико-математическа, музикална, телесно-кинестетична, пространствена, вътреличностна, междуличностна, натуралистична и екзистенциална* [19, 41–64].

Редица учени продължават мисията на Гарднър чрез въвеждането на концепцията за *емоционалната интелигентност* (Лойнер, 1966; Пеин; 1985 [21, 203А.]; П. Саловей, Грийнспан, 1989, Дж. Майер, 1990; Д. Голман, 1995). Понятието добива широка популярност чрез бестселъра на Даниел Голман

„Емоционална интелигентност: защо може да има по-голямо значение от IQ“, в който авторът изразява своето мнение, че традиционните тестове за интелигентност, основаващи се на диагностика на основните типове интелект, не могат да отразят цялостно действителното състояние и степен на нашата интелектуална култура, тъй като не отчитат емоционалния фактор. Способността за самообладание в трудни ситуации и за саморегулиране и контрол на емоциите се гради върху основата на тяхното изучаване, опознаване, приемане, лекуване, намиране на тяхното значение и истинска роля, а също и на трансформирането им при необходимост. Без адекватно управление на емоциите не може да става дума за социализиране на личността, нито за нейната успешна себerealизация [20].

Следователно може да се даде следното определение за *същността* на интелектуалното възпитание: то е целенасочен, системен процес на педагогическо въздействие и взаимодействие, насочени към формирането и развитието на интелектуалните заложи (възприемане, разбиране, изграждане на опитности, в които е въплътено знанието, възможен инсайт), сили (устойчивост и постоянство), навици (за занимание с интелектуални задачи), способности и поведение на човека (в личностен план), както и социализацията на личността в интелектуалната среда (в социален план).

Важен момент в процеса на интелектуалното възпитание е развитието на *разбирането* и *мисленето* като основни функции, характеризиращи човешкия интелект. В това отношение има създадени редица концепции и теории в научните среди.

Основните *мисловни операции* имат важна роля в умственото развитие на човека. Съгласно класификацията на П. Бърнс и Дж. Брукс [18], те включват: *анализ, абстрахиране, класифициране, оценка, обобщение, хронологизация, съставяне на уравнения, имитация, сравнение, съставяне план на разсъждението, транслация и трансформация*. Според Б. Минчев тези операции са *описание, анализ, синтез, сравнение, обобщение, класификация, типизиране, формулиране и проверка на предположение, рефлексия* и др. Към тези класификации може да се прибави и *асоциацията* като мисловна операция.

Според мнението на Л. Димитров *развитието на мисленето* включва упражняването на различни видове мислене [7, 216–217]: *диалектическо, логическо, абстрактно, обобщено, категориално, теоретическо, индуктивно, дедуктивно, алгоритмическо, техническо, репродуктивно, продуктивно (творческо) и системно*.

Развитието на *разбирането* като психичен процес или качество на личността е друг важен аспект на интелектуалното възпитание. В съвременната среда, изискваща възприемането, преработването, възпроизводството и трансформацията на големи обеми и все по-сложна информация, би следвало педагозите и психолозите да се занимават по-задълбочено и детайлно с този аспект. Все пак, наред с трудовете на древните философи и мислители, могат да бъдат открити и някои съвременни разработки на тази тема. Например Ч. Спирман в своята идея за факторния анализ, Ф. Върън в йерархичната си теория на интелекта, както и Рейвън в своите матрици за изследване на интелигентността, дефинират

разбирането като елемент на интелекта [4, 105]. Редица учени (Ф. Галтон, А. Бине, Т. Симон, Х. Айзенк, Л. Терман, както и Л. Търнстоун и Е. Торндайк в своите мултифакторни теории) поддържат, че интелектът е структурна формация, част от която е именно разбирането. В концепцията на Ж. Пиаже за познавателното развитие също откриваме решаващата роля на разбирането във формирането на умения за интелектуални и логически операции. В своя руски психологически речник Л. Бурлачук твърди, че „интелигентността създава възможности на индивида да опознае съществените особености на дадена ситуация...“, с което на практика представя своето убеждение, че въпросната ситуация трябва да бъде разбрана. [2, 14–116]. Рубинщайн изказва идеята, че „...интелигентността е способност да се разбират отношенията, които се намират в една ситуация, за да може индивидът да постига целите си“.

Други автори виждат разбирането като елемент на *когнитивните характеристики* (В. Кьолер и С. Бърт) или на *личностната адаптация* (Д. Уекслер, В. Щерн, М. Герасков). Възгледите за разбирането лежат в основата на редица тестове за изследване на интелигентността. Например още в теста на Мейли (1928 г., стр. 72), първият подтест включва серия от изображения със заложени в тях ситуации, представящи способността за разбиране; вторият изисква разбиране на закономерности в подредбата на числови редици и т.н. [5, 12–28].

Повечето тестове за изследване на равнището на интелигентност водят до изчисляване на т.нар. *коефициент на интелигентност*, или *IQ* (аббревиация от английското съответствие на този термин, *intelligence quotient*). Последният е въведен през 1912 г. именно от немския психолог В. Щерн и се изчислява по формулата:

$$IQ = \frac{Y.B}{X.B} 100,$$

при която IQ е коефициентът на интелигентност, Y.B е умствената възраст, а X.B – календарната възраст на тестваното лице. Коефициентът на интелигентност се измерва в проценти. Ако 10-годишно дете се справя успешно със задачите в теста, предназначени за 13-годишни, неговият IQ ще бъде 130 %, т.е. с 30 % повече от средната интелигентност на неговите връстници. Прието е да се счита, че IQ над 130–140 е белег за висока (неконвенционална) степен на интелигентност, за умствена надареност [7, 225–226].

Интелектуалните умения по отношение на учебната дейност са друг важен елемент от концепцията за интелектуалното възпитание. Според Л. Димитров [7, 216] тези умения се делят на две групи:

- Общи интелектуални умения – уменията за четене, слушане, устно формулиране (на собствените мисли или перифраза на нещо чуто), писане, работа с писмен текст, ползване на литературни и научни източници и др.
- Специални интелектуални умения – уменията, свързани с разчитането и писането на специални знаци, като ноти, числа, формули и др.; умения за ползване на карти, за изготвяне на технически чертежи и т.н.

Друга характеристика на интелекта са т.нар. *качества на ума*: яснота, съобразителност, логичност, критичност, дълбочина, широта, гъвкавост, самостоятелност, наблюдателност, устойчивост и концентрация на вниманието, оригиналност.

Интелектуалното възпитание протича най-интензивно през първите периоди от възрастовото развитие на човека: *детство* (предучилищно и училищно, т.е. от раждането до 13–14 г.), *юношество* (13–14 до 17–18 г.) и *младост* (17–18 до 28–30 г.), но продължава и впоследствие в периодите на *зрелостта* (28–30 до 55–60 г.) като професионално ориентиране, адаптация и преквалификация (в професионален и образователен план), като социална адаптация и преадаптация (в общото социално обкръжение), като решаване на семейни и приятелски проблеми и конфликти (в по-тясното социално обкръжение), както и на *старостта* (над 55–60 г.), като решаване проблемите на адаптацията на пенсионираните или боледуващи от различни болести лица към различен начин на живот.

Етапите на интелектуалното развитие у децата са разгледани в по-конкретен план от вече споменатата *теория за когнитивното развитие на Ж. Пиаже*, разработена през 60-те години на 20 в., според която етапите са следните [8]:

- *Сензомоторен* – включва шест подетапа и в общия случай съответства на първите две години от онтогенетичния цикъл. Характеризира се с още неактивна или слабоактивна способност за мислене. Детското поведение е рефлекторно: детето открива заобикалящия го свят, реагирайки на предмети, явления и въздействия, със склонност да предизвиква наново по-интересните от тях. Така то постепенно натрупва опит за усещания и движения и причинно-следствената връзка помежду им, и върху този опит гради своите познания.
- *Предоперационален* – съответства на периода 2–7 г. Стадий на завършване на перцептивното развитие и наченки на мисловни разсъждения. За този етап е характерно ограничаването на мисълта върху един аспект на наблюдаваното (обикновено собствената гледна точка на детето), изключвайки други възможности – т.нар. *детски егоцентризъм*. Това води до известно противоречие в разсъжденията и погрешни умозаклучения, които обаче често не се осъзнават от самото дете.
- *Конкретно-операционален* (7–11 г.) – Характеризира се с развитие на логическото мислене, но предимно на базата на конкретни предмети и ситуации. Детето усвоява *понятия за запазване* в следния ред: брой, дължина, маса, повърхност, тегло, време и обем, както и редица мисловни операции: *класификация* на предмети по зададен признак (т.нар. *сериация*), *сравнение* и др. Появява се умствената способност за мислене върху повече от един обект (децентрация). Абстрактното мислене е все още недостъпно за повечето от децата на тази възраст.

- *Формално-операционален* (след 11–12-годишна възраст) – развитие на абстрактното мислене, на уменията да се разсъждава чрез хипотези и условни съждения, на изследването на полето от всички възможни решения на даден проблем, формиране на надситуативното мислене с обратимост на логическите съждения и следователно полагане на основите за научно мислене.

Същевременно, независимо от възрастта, интелектуалното възпитание решава и проблеми на *специалната педагогика*, разглеждаща различните *аномалии* в психофизическото и социалното развитие на отделни деца с техните особености в интелектуалното развитие, отличаващи ги от средностатистическите норми: *умствена недостатъчност, увреждания и недостатъци на зрението, слуха, речта и опорно-двигателния апарат, девиантно поведение*. Корекцията, компенсацията и рехабилитацията на аномалиите в развитието предполагат специални подходи в интелектуалното възпитание, включващи: индивидуален и диференциален подход, превес на дейностите, насоченост към социално адаптиране, развитие функциите на интелекта (мислене, реч и др.), ранна диагностика на проблемите и незабавна педагогическа помощ.

Целта на интелектуалното възпитание е цялостното интелектуално развитие на личността, разгръщане на интелектуалния потенциал и нейното социално приобщаване към интелектуалната сфера на обществото, постигане на интелектуална зрялост и способност за съзнателно по-нататъшно саморазвитие на интелекта. Високата интелектуална култура предполага хармонично развитие на всички аспекти на личността, както и способността човек да използва своя интелект в практически ситуации, за изход от сложни проблеми в моменти на криза и за пълноценен живот в обществото.

Задачите на интелектуалното възпитание произтичат пряко от неговата цел и включват:

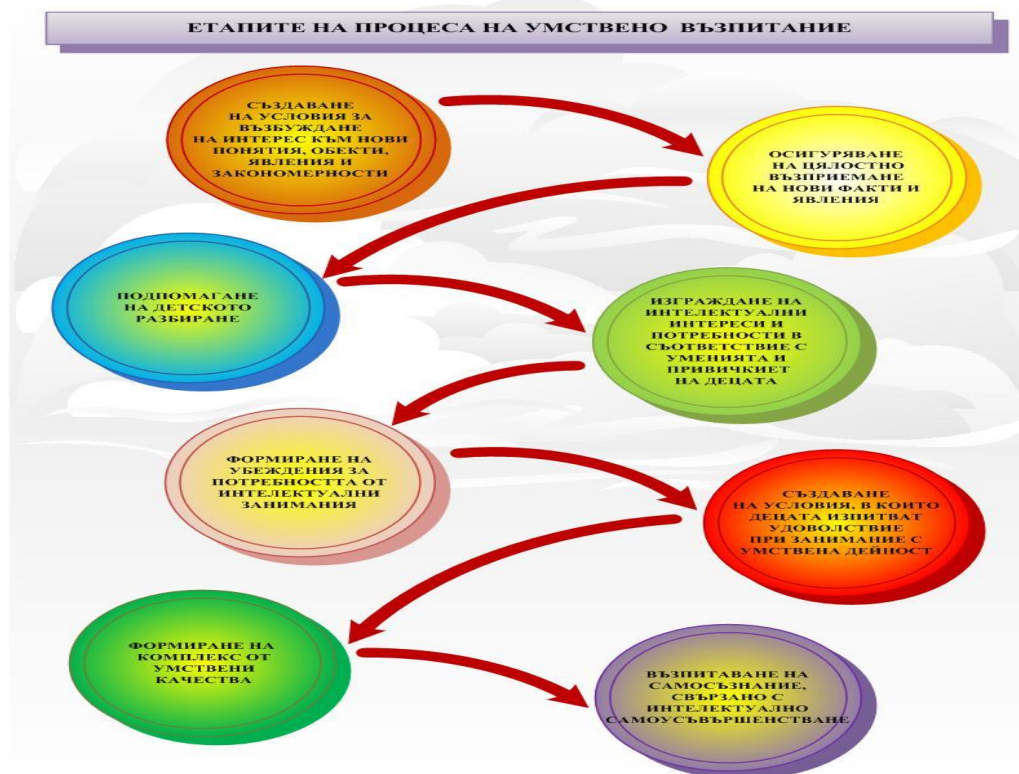
- Разбиране и овладяване на определен комплекс от знания за човека, обществото, природата и космоса, необходим в житейски и интелектуален план за цялостното развитие на личността, а също и като основа за научна дейност, т.е. вписване на разбирането и знанието в една нова личностна житейска философия за смисъла на живота и умение за изграждане на личностна стратегия за реализация.
- Формиране на система от убеждения, възгледи, отношение към заобикалящата действителност, в която културните традиции, свързани с етнос, религия и обичаи, са надхвърлени и визират като централни общочовешките норми и смисли.
- Разгръщане на интелектуалния потенциал (сили, способности) и развитие на мисловните умения чрез овладяване на основните мисловни операции – традиционни и нетрадиционни.
- Изграждане на интелектуални умения (обща и специални).

- Култивиране на навици и потребности за учебно-познавателна дейност, саморегулация и самоконтрол – превръщане на интелектуалното възпитание в интелектуално самовъзпитание.
- Развитие на творческите сили и способности на интелекта чрез продуктивна дейност.

Интелектуалното възпитание се намира в пряка връзка с всички останали *видове възпитание*, тъй като третира развитието на един от трите фундаментални аспекта на психиката на личността (интелектуален, емоционален, волеви). Интелектът, като основна характеристика на човешкия вид, е необходим елемент на всяко възпитание – изразява се чрез процесите *разбиране, осмисляне, осъзнаване, мислене* и техните подфункции.

Решаваща за общото личностно развитие е връзката на интелектуалното възпитание с *нравственото и естетическото*. Както се е изразил философът математик Рене Декарт, „Не е достатъчно само да имаш здрав разум, трябва да умееш да го използваш добре. Най-умните хора са способни както на големи пороци, така и на най-големите добродетели“. Ето защо интелектуалното възпитание трябва да се осъществява при единство на интелект, чувства и воля, в съответствие с непреходните общочовешки нравствени ценности и добродетели и извечния стремеж на човека към красивото и възвишеното. Едва тогава възпитанието ще формира пълноценни личности, а не едностранчиво развити интелектуални гении със съмнителен морал и култура.

За цялостното развитие на човека е необходимо кооперирането на интелектуалното възпитание с *трудовото и физическото*. Всяко познание се нуждае ....

Прочети повече в книгата